

**P R Z E G L Ą D Z A C H O D N I O P O M O R S K I
R O C Z N I K X X X I I (L X I) R O K 2 0 1 7 Z E S Z Y T 3**

KAZIMIERZ KALLAUR

Akademia Pomorska w Słupsku, Wydział Filologiczno-Historyczny
e-mail: kazkallaur@gmail.com

**STRUKTURA WŁASNOŚCI DÓBR ZIEMSKICH SZLACHTY
LANDWÓJTOSTWA SŁUPSKIEGO W XVI
I PIERWSZEJ POŁOWIE XVII WIEKU**

Słowa kluczowe: Pomorze, szlachta, stosunki etniczno-językowe

Keywords: Pomerania, nobility, ethno-linguistic relations

Stosunki własnościowe dóbr ziemskich w dotychczasowych opracowaniach dziejów Księstwa Pomorskiego traktowane były powierzchownie. Wynika to m.in. ze stanu badań, który jest niezadowolający zwłaszcza w okresie od reformacji do 1637/1648 roku. Dotyczy to wszystkich typów własności ziemskich, ale największe braki występują odnośnie do dóbr szlacheckich. Problem ten w odniesieniu do XVI i XVII stulecia oraz okresu wcześniejszego pozostaje wciąż nieznan. Dla naszych rozważań natomiast ma tym większe znaczenie, że nie pozostawało to również bez wpływu na kształtowanie się stosunków etniczno-językowych na obszarze Księstwa Pomorskiego.

Głównym powodem niedostatków w stanie badań jest bez wątpienia brak lub niedoskonałość podstawy źródłowej. Podstawą naszej próby są głównie rejestry podatkowe, ze swej natury mało wiarygodne i dlatego będące przedmiotem uzasadnionej krytyki ze strony historyków. Rzecz w tym, że innych źródeł nie mamy. Zasadniczy trzon artykułu w ujęciu chronologicznym stanowią więc wykazy szlachty pomorskiej i jej posiadłości z 1523 i 1628 roku opublikowane przez

Roberta Klempina i Gustava Kratza w 1863 roku w Berlinie¹ oraz relacje o właścicielach ziemskich wsi i ich poddanych z 1655 i 1666 roku, opracowane przez Wernera v. Schulmanna².

Niniejszy artykuł jest próbą zarysowania jedynie głównych kierunków zmian w strukturze własności dóbr ziemskich szlachty landwójtostwa słupeckiego od początków XVI wieku do czasów przejścia części Księstwa Pomorskiego przez Brandenburgię w latach 1648/1653. W szerszym ujęciu obejmuje on okres od czasów wyodrębnienia się Księstwa Słupeckiego (1368/1372–1478), w skład którego wchodziło landwójtostwo słupeckie, do pierwszego dziesięciolecia panowania nad tym terytorium elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma (1640–1688). Przedmiotem zainteresowania są ponadto dzieje społeczno-ekonomiczne i etniczno-językowe rodzimej szlachty, charakterystyka której potrzebna była do przedstawienia warunków, w jakich ona żyła i egzystowała.

Postawione cele badawcze zrealizowano dzięki rozpatrzeniu przede wszystkim struktury własności ziemskiej rycerstwa z pierwszej ćwierci XVI wieku, aczkolwiek na podstawie rejestru z 1523 roku nie można w szerszej perspektywie ustalić stanu posiadania rycerstwa słupeckiego dla całego landwójtostwa, a zwłaszcza tych rodzin szlacheckich, które miały małe nadziały ziemi czy wsi. Dokładniejsze ustalenia mogą przynieść dopiero przyszłe badania, przy analizie późniejszych nadań lennych rycerstwu, m.in. przy wykorzystaniu kodeksów rodzin rycerskich. Następnie pragniemy nakreślić szlachecki stan posiadania przed wojną trzydziestoletnią (1627–1648) i po jej zakończeniu w latach 1655–1666 oraz określić problemy dotyczące przemian społecznych i własnościowych szlachty słupeckiej w brandenburskim systemie państwowym.

Dla lepszego poznania i zrozumienia podziałów terytorialnych wschodniej części księstwa, a zwłaszcza landwójtostwa słupeckiego, które było kontynuacją średniowiecznej kasztelanii, celowym będzie prześledzenie przemian w jego strukturze własności ziemskiej ze szczególnym uwzględnieniem rycerstwa, gdyż w jego posiadaniu znajdowało się najwięcej wsi i mniejszych osad.

Sieć osadnicza i zarysowana w źródłach struktura własnościowa z początku XVI stulecia była rezultatem wielowiekowych naturalnych warunków

¹ *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, red. R. Klempin, G. Kratz, Berlin 1863, s. 169–171, 173–175, 250–253, 268–281.

² *Einwohnerverzeichnisse von Hinterpommern nach dem Steuererhebungen von 1655 und 1666*, w: *Quellen zur pommerschen Geschichte*, H. 7, red. W. v. Schulmann, Köln–Graz 1966, s. 182–200.

geograficzno-klimatycznych, wśród których najważniejszą rolę odgrywały: układ wodny (sieć rzeczna i jeziorna, bliskość morza), procesy demograficzne, społeczno-gospodarcze i polityczne, które uległy zdynamizowaniu na przełomie XIII/XIV wieku pod wpływem recepcji prawa niemieckiego, rozprzestrzenienia kolonizacji i napływu obcego rycerstwa niemieckojęzycznego – od połowy XIV wieku – na omawiany obszar. Należy podkreślić, że upowszechnienie się prawa niemieckiego na obszarze ziemi słupskiej było wydatnie słabsze, wolniejsze i późniejsze, aniżeli na ościennej ziemi sławieńskiej.

Landwójtostwo słupskie, będące pozostałością średniowiecznego podziału terytorialnego, było jednostką administracyjno-gospodarczo-podatkową, w której najważniejszą rolę odgrywało rycerstwo. Pozycja rycerstwa sławieńskiego i słupskiego oraz gryfickiego (obok rugijskiego) w Księstwie Szczecińskim była bodaj najsilniejsza i dlatego tylko te landwójtostwa nie zostały zlikwidowane w ramach reform administracyjnych Księstwa Pomorskiego, zapoczątkowanych przez księcia Bogusława X (1474–1523) oraz kontynuowanych przez jego następców aż do wojny trzydziestoletniej (1618–1648). Granice landwójtostwa słupskiego były wypadkową struktur podatkowych, stanowych, sądowych i policyjnych w ówczesnym tego słowa znaczeniu.

Do początków XIV wieku landwójtostwo słupskie, należące pod względem administracyjnym do Pomorza Wschodniego, stale i niemal niezmiennie pozostawało w pełni słowiańską (kaszubską) krainą z własnym językiem, obyczajami, strukturą społeczno-gospodarczą. Trafności tego spostrzeżenia nie zmienia to, że od drugiej ćwierci XIII wieku w Słupsku pojawili się niemieccy koloniści, w przeważającej mierze kupcy i rzemieślnicy, przedstawiciele duchowieństwa świeckiego i konwenty zakonne. Osadzenie się obcych kupców i duchownych nie wiązało się z przyjęciem ich mowy, obyczajów, struktury społeczno-gospodarczej przez rodzimą ludność. W kasztelanii słupskiej miejscowe kaszubskie klany rycerskie, oparte na wspólności przodków, stanowiły zdecydowaną przewagę w posiadaniu dóbr ziemskich i stopniowo zwiększały liczbę służb wobec władców. Duma, bogactwo i wpływy zwiększały względy u książąt, którzy uznając poświęcenie w realizacji ich celów, w zamian obdarowywali zaszczytnymi godnościami rycerskimi i potwierdzeniami lennymi ich posiadłości.

Z braku miarodajnych źródeł i kronik oraz opracowań całościowo przedstawiających problematykę miejscowego rycerstwa możemy przyjąć, że po wymarciu rodu Święców, najznamienitszymi i najliczniejszymi rycerskimi rodami w landwójtostwie słupskim stały się najstarsze, wzmiankowane w źródłach,

rodzime klany rycerskie pochodzenia słowiańskiego (kaszubskiego), które od końca XIV wieku uczestniczyły aktywnie w publicznym życiu księstwa słupskiego i przez kolejne stulecia odgrywały przewodnią rolę w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym. W pierwszej kolejności chodzi tu o: Puttkamerów, Zitzewitzów, Stojentínów, Pirchów.

W okresie największego napływu obcego rycerstwa na zachodnie rubieże Pomorza Zachodniego (połowa XIII w.), kasztelanie słupska i sławieńska pozostawały poza władzą Gryfitów. Zjawisko osiadania rycerzy z rodzin napływowych nie istniało wówczas na tym obszarze. Przypada ono na drugą połowę XIV wieku, gdy fala napływu rycerzy w granice księstwa Gryfitów praktycznie już wygasła.

Niewielka część rycerzy, których przodkowie byli związani z księstwami dymińskim i szczecińskim, czy biskupstwem kamieńskim, przywędrowała na wschodnie obszary Pomorza Zachodniego po przeniesieniu się w 1372 roku z Wołogoszczy do Darłowa księcia Bogusława V (1317/18–1374), wraz z rodziną i dworem. Odtąd stało się rezydencją książąt pomorskich władających w wyodrębnionym Księstwie Słupskim (1372–1478). Bez przychylności ze strony miejscowych książąt o licznym napływie przedstawicieli rycerstwa nie mogło być mowy. Ważne były dla nich materialne podstawy egzystencji, czyli nadania ziem i tytułów, udział w dochodach książęcych, piastowanie urzędów dworskich i terytorialnych.

Wśród napływowych rodzin rycerskich osiadłych najwcześniej na badanym terenie wymienić należy Krummelów (Duninowo, Lędowo) oraz sąsiadujących z nimi od południowego zachodu Belowów (Pieszcz, Pieńkowo) – landwójtostwo sławieńskie. Z zachowanych źródeł wynika, że 100 lat później dobra lenne na badanym obszarze otrzymały rodziny rycerskie: Winterfeld (Zimowiska), Ramel (Niestkowo, Wytowno), Schwave (Machowino, Bydlino), Vormann (Głobino, Krzywań), Gutzmerow (Choćmirowo, Wrzeście), Wobeser (Objezierze, Żelki). Z państwa krzyżackiego przybyli Wejherowie i Pirchowie, ale ci ostatni pochodzili niewątpliwie z rycerstwa (polskiego) kaszubskiego, gdyż posiadali nadziały ziemi w kasztelanii białogardzkiej, położone tuż przy rzece Łebie, poświadczone źródłowo już od końca XIII wieku (m.in. osady rycerskie na prawie polskim – Redkowice, Witoradz, Chocielewko)³.

³ J.T. Bagmihl, *Pommersches Wappenbuch*, 3 Bd., Stettin 1847, s. 63 i n, s. 148; L. v. Ledebur, *Adelslexikon der preussischen Monarchie*, II Bd., Berlin 1856, s. 200 i n.

Za punkt wyjścia do ustalenia liczby wsi i granic landwójtostwa, ale i synodu słupskiego, przyjąłem spisy wsi przynależnych do powiatów miastecckiego, sławieńskiego i słupskiego powstałych w wyniku reformy podziału terytorialnego dóbr szlacheckich w 1724 roku⁴. Szczegółowe ich opisy znajdują się w drugim tomie drugiej części dzieła Ludwiga Wilhelma Brüggemanna z ostatniej ćwierci XVIII wieku⁵ i skonfrontowałem je z wykazami wsi odnotowanymi w rejestrze z 1523 roku, następnie w matrykule z 1628 roku oraz w raportach z 1655 i 1666 roku. Według metody porównawczej, badaniom poddano wsie i osady folwarczne będące w całości i części w posiadaniu szlachty mającej swoje dobra ziemskie w landwójtostwie słupskim. Nazwy wsi podajemy w języku polskim dla lepszej orientacji topograficznej czytelnika polskiego.

Podstawę źródłową analizy rycerstwa, jego pochodzenia etnicznego, struktury majątkowej i społecznej na początku XVI wieku (przed reformacją) stanowi ich rejestr koni lennych z rządztwa/landwójtostwa słupskiego (*ime Ampte to Stolpe*), czyli posesjonatów dóbr ziemskich z nadania książąt pomorskich i z tego tytułu zobowiązanych do służby wojskowej, którą wykonywali konno jako ciężkozbrojni.

Analiza tego źródła wskazuje, że ujmuje ono zasadniczo tylko te rody, które otrzymały książęce listy lenne, odnotowane w kancelarii lennej, będące potwierdzeniami i uznaniem prawnym nadanych dóbr ziemskich. Już z tego powodu rejestr nie oddaje podstawy analizy struktury całej własności ziemskiej landwójtostwa słupskiego, ale może być pomocny dla poznania stosunków etniczno-językowych części jego rycersko-szlacheckich posesjonatów. Na treść rejestru wpływało bowiem wiele czynników naturalnych i ludnościowych, politycznych, społeczno-gospodarczych, a ponadto rejestr odzwierciedlał w przybliżeniu istniejącą sieć osadniczą.

Rezygnując w tym miejscu z szerszego ich rozpatrywania, należy dodać, że obok własności rycerskiej, w 1523 roku własność książęca (*fürstl. Ampt*) liczyła 7 wsi w całości (Bierkowo, Bruskowo Wielkie, Bruskowo Małe, Swołowo, Lubuń, Zagórzycza, Stara Dąbrowa) i po części Rowy oraz Mielno wraz ze „Starym

⁴ Z. Szultka, *Reformy podziału administracyjnego brandenbursko-pruskiej części Pomorza Zachodniego w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, cz. II, „Zapiski Historyczne” 2000, t. 65, z. 2, s. 84 i n.

⁵ L.W. Brüggemann, *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preußischen Herzogthums Vor- und Hinter-Pommern*, t. II, Bd. 2, Stettin 1784, s. 782–816, 865–899, 942–1024.

Miastem” (prawobrzeżny Słupsk). Nie stanowiły one wprawdzie jednolitego kompleksu dóbr, ale usytuowane były głównie w niedalekiej odległości na zachód i południowy wschód od miasta i rzeki Słupi. Na północny zachód od Słupska i w rejonie jeziora Gardno rozciągały się również posiadłości ziemskie konwentu norbertanek słupskich, liczące wówczas 11 wsi (Możdzanowo, Starkowo, Pęplino, Widzino, Ryczewo, Włynkowo, Stanięcino, Gardna Wielka, „Kerske”, Stojcino, Człuchy)⁶. Do miasta Słupska, z lasem Łysomickim, należało 11 wsi (Ustka, Przewłoka, Wodnica, Charnowo, Strzelino, Strzelinko, Niewierowo, Siemianice, Lulemino, Kruszyna, Dębica Kaszubska). Posiadłości ziemskie miasta Słupska, w wyniku świadomej działalności jego władz i patrycjatu, usytuowane były zasadniczo wzdłuż średniego i dolnego biegu rzeki Słupi, od Kruszyny – Dębicy Kaszubskiej na południu do jej ujścia do Bałtyku, co było pochodną jej funkcji komunikacyjnej i gospodarczej (handlowej). Pozostałe osady wiejskie, w liczbie około 160, czyli około 80% należały do rycerstwa.

W świetle źródła w rządztwie słupskim w 1523 roku występowały 32 rody rycerskie posiadające 66 miejscowości⁷. Jest zrozumiałe, że wykaz rycerstwa zobowiązanego do wystawiania służby konnej nie ujmował wszystkich istniejących wsi (wydaje się, iż stanowiło zaledwie ok. 40%). Rycerstwo słupskie obciążone było łączną służbą 122 koni lennych, z czego 90, czyli (74%) wszystkich, co należy wyraźnie podkreślić, musiało wystawiać 18 rodów wywodzących się z rodzimego kaszubskiego rycerstwa. Trzy rody, Puttkamerowie, Zitzewitzowie i Stojentinowie (ci ostatni posiadający dobra ziemskie wyłącznie na omawianym obszarze) miały od dawien dawna pewną i stabilną supremację w landwójtostwie słupskim, wynikającą wyraźnie z wielkości ich posiadłości ziemskich, zobowiązane były wystawić łącznie 56 koni lennych, co stanowiło 46% wystawianych koni. Pomiędzy tymi trzema rodami panowała ostra rywalizacja z powodu poważania rodów, ich pozycji społecznej i ekonomicznej oraz piastowania urzędów dworskich i terytorialnych przez ich przedstawicieli. Z rejestru wynika, że kolejne kaszubskie rody rycerskie też dominowały nad pozostałymi. Na uwagę zasługuje ród Bandemerów wystawiający siedem koni lennych, rody Pirschów i Tessenów – po sześć oraz rodziny Rexinów – 3 i Mizlaffów – dwa. Pozostałe rody rycerstwa kaszubskiego (Czarnow, Rekow, Wojten, Grumbkow, Jantze,

⁶ *Matrikeln und Verzeichnisse...*, s. 268; B. Wachowiak, *W zjednoczonym Księstwie Pomorskim (1478-1648)*, w: *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981, s. 156.

⁷ *Matrikeln und Verzeichnisse...*, s. 173–175.

Labune, Loygen, Stuke, Litze, Ritze, Swetzkow) w zależności od wielkości dóbr ziemskich wystawiały po jednym koniu lennym. Rodzina de Versemynne z Warcimina, jak i inne nie wymienione rodziny, była wolna z powinności wystawiania ciężkozbrojnych jeźdźców, ale zapewne nie książęcych służb wojskowych – wozów zbrojeniowych.

Napływowe niemieckie rody rycerskie (Below, Gutzmerow, Krummel, Lettow, Ramel, Wejher, Winterfeld, Wobeser) i patrycjuszowskie miasta Słupska (Schwawe, Vormann), mające nadzieje dóbr lennych w landwójtostwie słupskim, w owym czasie musiały wystawiać jedynie 32 konie lenne, czyli 26% wszystkich – wśród nich na wyróżnienie zasługiwali Wejherowie (*Weiger*) – sześć koni lennych, Ramel – pięć, Below – pięć i Krummel – cztery. Powinności książęcych służb wojskowych pozostałych rodzin wahały się od jednego do dwóch koni lennych.

Dla porównania, rezygnując ze szczegółowego ujęcia, rycerstwo sławieńskie i darłowskie, w owym czasie wystawiało łącznie 97 koni lennych. Z rejestru wynika, że 61 koni, co stanowiło 63% wszystkich, przypadało na 11 rodów rycerskich pochodzenia niemieckiego. Najwięcej wystawiał ród Massowów – 19. Z siedmiu rodów pochodzenia słowiańskiego (Bonin, Kleist, Natzmer, Podewils, Puttkamer, Woyen, Zitzewitz) na wyróżnienie zasługują rody Kleistów i Zitzewitzów, na których ciążył obowiązek utrzymania na tym obszarze po dziewięć koni lennych, Natzmerów – siedem i Podewilsów – sześć koni⁸.

Analiza wykazu powinności wojskowych rycerstwa słupskiego z 1523 roku wskazuje, że rzeka Słupia, ściślej jej środkowy i dolny bieg, stanowiła dotąd wyraźną granicę osadniczą i stosunków własnościowych rycerstwa landwójtostwa słupskiego. Po zachodniej stronie jej biegu (w nadbałtyckim pasie) dobra ziemskie miały dwa napływowe rody języka niemieckiego – Below i Krummel oraz Wobeserowie, których włości rozpościerały się na południowy zachód od Słupska. Po lewej stronie Słupi jedynie wsie Sycewice i Reblino, najpóźniej od lat sześćdziesiątych XV wieku, pozostawały w posiadaniu rodzin o słowiańskim rodowodzie – Zitzewiców (*Zitzeuitze*) i Stuke (*Stuka*)⁹.

Puttkamerowie, którzy po Świącach, do połowy XIV wieku mieli w swym władaniu cały niemal bieg rzeki Słupi, od jej źródeł w rejonie jeziora Jasień do

⁸ Tamże, s. 169–171.

⁹ W. v. Zitzewitz, *Geschichte der ersten und zweiten Linie des Geschlechts von Zitzewitz (1313–1926)*, Stettin 1927, s. 428 i n.; L. v. Ledebur, *Adelslexicon der preussischen Monarchie*, Bd. III, Berlin 1856, s. 170 i n.; J.T. Bagmihl, *Pommersches Wappenbuch*, 2 Bd., Stettin 1846, s. 39.

ujścia do Bałtyku¹⁰, aczkolwiek zostali częściowo wyparci najpierw ze wsi położonych po prawej stronie górnego biegu rzeki, po części przez Pirchów i Zitzewiców, następnie na północ od wsi Krzyni przez miasto Słupsk, zaś na północny-wschód od Kruszyny przez właścicieli ziemskich wywodzących się z patrycjatu słupskiego, utrzymali swój dominujący stan posiadania. Skutkiem tego miejscowości położone tuż po prawej stronie rzeki Słupi, w niedalekiej odległości od Słupska, zostały przejęte przez rodziny patrycjuszowskie Vormannów (Głobino, Krzywań), Mitzlaffów (Karcino, Swochowo) i Schwave (Machowino, Bydli-no). Dopiero na wschód od pasa wsi miejsko-patrycjuszowskich rozpościerały się dobra ziemskie szlachty kaszubsko-pomorskiej. Od północy licząc, chodzi o następujące rody: Bandemerów, Czarnowów (*Czarnow*), Tessenów, Stojentinów, Schwetzkowów (*Swetzkow*), Lietzenów (*Litze*), Ritzów (*Ritze*), Rexinów, Reckowów, Jantzów (*Jantze*), Somnitzów, Labuhnów (*Labune*), Woytenów, Grumbkowów (*Grumcko*), Pirchów, Lojowów (*Loygen*), Wersominów (*Versemyne*), Plumpenów), wśród których dobra należące do Ramelów (Wytowno, Niestkowa), Winterfeldów (Zimowiska) oraz Gutzmerowów (Wrzeście, Choćmirowo) i Lettowów (Kłęcino) stanowiły maleńkie tylko enklawy, nieprzekraczające rzeki Łupawy.

Można powiedzieć, że na początku XVI wieku środkowy i dolny bieg rzeki Słupi stanowił granicę majątkową etnosów pochodzenia napływowego (niemieckiego) i rodzimego (kaszubsko-pomorskiego). Rycerstwo napływowe miało osady położone tuż przy dolnym biegu rzeki Słupi po jej prawej stronie (Wytowno) i na zachód od niej (Lędowo, Duninowo). W rękach rodzin patrycjatu słupskiego, który w tym czasie w połowie pochodził ze szlachty pochodzenia kaszubsko-pomorskiego, znalazły się wsie leżące po prawej stronie Słupi. Te grupy społeczne zdołały też w swych dobrach osadzić bliżej nieznaną liczbę osadników posługujących się językiem niemieckim, co nie oznacza, że omawiany odcinek rzeki stanowił też granicę etniczno-językową ludu wiejskiego.

W sumie do wojny trzydziestoletniej cały obszar landwójtostwa słupskiego, między rzekami Łebą i prawym brzegiem Słupi (z wyjątkiem liczącego ok. 10 km pasa od Słupska w kierunku Bałtyku) znajdował się w zdecydowanej większości w posiadaniu szlachty kaszubsko-pomorskiej. Na początku XVII wieku

¹⁰ E. v. Puttkamer, *Geschichte des Geschlechts v. Puttkamer*, Neustadt a. d. Aisch 1984, s. 25 i n.; J. Spors, *Rola polityczna Święców w końcu XIII i początku XIV wieku*, „Roczniki Historyczne” 1980, t. 46, s. 19 i n.; F. Morre, *Die Swenzonen in Ostpommern. Aufstieg und Herrschaft 1269–1357*, „Baltische Studien” 1939, Bd. 41, s. 35 i n.; B. Popielas-Szultka, *Początki i lokacje miast na Pomorzu Sławieńsko-Słupskim do połowy XIV wieku*, Słupsk 1990, s. 18 i n.

kaszubszczyzna uległa wydatnemu osłabieniu, wskutek wymarcia rodu v. Tessen (1608 r.) i przejęcia jego klucza dóbr ziemskich przez komisję książęcą. Jego dobra obejmowały osiem wsi chłopskich – Gardna Mała, Smołdzino, Wierzchocino, Siecie, Witkowo, Będziechowo, Poblocie, połowę Lubuczewa i samodzielną osadę folwarczną (owczarnia) Rębowo (*Rambow*) położoną między Wierzchocinem, Sieciami a Witkowem. Obok wspomnianych wsi, w północno-wschodniej części jego dóbr wśród lasów i bagien, między jeziorami Gardno, Łebsko a morzem znajdowało się kilka niewielkich letnich gospodarstw – zagród nastawionych na hodowlę bydła i osad leśnych. Dobra te w 1609 roku przejęła wdowa po księciu Janie Fryderyku, księżna Erdmut (1561–1623). Niebawem wsie Lubuczewo, Będziechowo i Poblocie przeszły w ręce szlachty. Po śmierci księżnej Erdmut, książę Bogusław XIV przekazał i nadał w lenno niektóre wsie swoim urzędnikom z dworu szczecińskiego. Wieś Poblocie w 1624 roku przypadła marszałkowi (*Oberhofmarschall*) Christoffowi von Hoym, zaś Będziechowo i Dargoleza Johannowi (Hans) von Zastrow (*Landrentmeister, Schlosshauptman i Cammerrath zu Alt Stettin*), którzy niemal od razu rozwinęli w nich system folwarczno-pańszczyźniany, połączony ze wzrostem obciążeń feudalnych i ograniczeń prawnych miejscowej ludności kaszubskiej.

Prawdziwym nieszczęściem dla autochtonicznej szlachty landwójtostwa słupskiego, zwłaszcza posesjonatów klucza smołdzińskiego v. Tessenów, v. Zitzewitzów z Motarzyna, Stojentiniów, Schwave, Wejherów, Belowów, Ramelów i innych było bankructwo bankowo-handlowego domu Loitzów w Szczecinie wiosną 1572 roku, gdyż doprowadziło te rodziny do ruiny gospodarczej na pokolenia¹¹. Skutkiem bankructwa było także od końca XVI wieku permanentne zastawianie rodzimych dóbr ziemskich Motarzyna, Niepogłędzia i innych przez dziedziców marszałka Joachima v. Zitzewitz (1505–1563) i jego brata – kanclerza Jakuba v. Zitzewitz (1516–1572) m.in. na rzecz marszałka dworu (*Hofmeister*) Dietricha v. Schwerin z Spantekow (zm. 1611 r.), następnie na landwójta słupskiego Georga v. Krockow, który miał Niepogłędzie do 1646 roku. W latach 1610–1624 Gałąźnia Wielka i Motarzyno były oddane w zastaw burmistrzowi Gdańska Hansowi v. der Linde, zaś w ręce Johanna v. Oldenburg z Gremlin (Meklemburgia) przypadły

¹¹ J. Papritz, *Das Handelshaus der Loitz zu Stettin, Danzig und Lüneburg*, „Baltische Studien” 1959, Bd. 44, s. 75 i n.; Z. Boras, *Pożyczka pomorska dla Zygmunta Augusta*, w: tenże, *Związki Śląska i Pomorza Zachodniego z Polską w XVI wieku*, Poznań 1981, s. 299 i n.; tenże, *Loitzowie – kupcy szczecińscy*, w: *Pomorze Zachodnie w tysiącleciu*, red. P. Bartnik, K. Kozłowski, Szczecin 2009, s. 117 i n.; Z. Szultka, *Świątynia na Rowokole i jej funkcje*, Słupsk 2014, s. 84 i n.

posiadłości zastawne Gałąźni Małej i Gogolewa. Połowa wsi Kwakowo, która do trzeciej ćwierci XVI wieku należała w całości do Martina v. Zitzewitz (brat wyżej wspomnianych) przeszła w zastaw v. Manteufella¹². Zadłużenia rodu v. Zitzewitz z Motarzyna i nie tylko było tak duże, że ich rezultatem była utrata Dobieszewa i Dobieszewka na rzecz wierzycieli – nabył je w 1620 roku Paul v. Gottberg¹³, zaś w 1649 roku córki ostatniego właściciela Dobieszewa – Kaspra v. Zitzewitz sprzedały połowę wsi Krzyni szwedzkiemu referendarzowi Johannowi Liebermannowi¹⁴. Zadłużone dobra lenne v. Schwave: Bięcino, Damnice, Karżniczkę wraz z Zagórzycą, po śmierci około 1615 roku Oswalda – ostatniego przedstawiciela linii pomorskiej tego rodu, kupili po 1616 roku Aleksander Hepburn z synem Danielem (pułkownik wojsk cesarskich), pochodzący ze Szkocji¹⁵, zaś Machowino i Bydlino odkupił po 1626 roku Werner v. Lettow. Straty niektórych rodów, np. Puttkamerów były nieporównanie mniejsze. Słuszności tej tezy dowodzi rozwój osadnictwa w południowej części landwójtostwa słupskiego, a ściślej na południe od górnego biegu rzeki Słupi. Przyszłe badania wykażą, jaki wpływ na to miały podziały z 1569 roku.

Na głębsze ujęcie stosunków własnościowych w landwójtostwie słupskim, niż wykaz powinności wojskowych rycerstwa słupskiego z 1523 roku, pozwala matrykuła łanowa z 1628 roku, powstała w związku z okupacją Księstwa Pomorskiego od jesieni 1627 roku przez wojska cesarskie.

W czasie wojny trzydziestoletniej (1627–1648/53) najważniejszymi okazały się sprawy podatkowe (kontrybucyjne) i kwatermistrzowskie. Dla ich realizacji dotychczasowe struktury podziału kraju okazały się nie w pełni wydolne. Dotyczy to również landwójtostwa słupskiego. W północno-zachodniej i południowej jego części szlachta ukształtowała nowe struktury – dystrykty (kwartały) – darłowski i miastecki. Ten pierwszy po wojnie uległ rozpadowi i przynależna do niego szlachta przyłączyła się do landwójtostwa sławieńskiego, ale granice landwójtostwa słupskiego do 1725 roku nie uległy zmianie. Kościelne jednostki

¹² W. v. Zitzewitz, *Geschichte der ersten...*, s. 42 i n., 61.

¹³ Tamże, s. 148. Paul i jego brat Peter v. Gottberg uzyskali tytuły szlacheckie w 1595 r. w Pradze od cesarza Rudolfa II. Świadcami zawarcia umowy kupna od Zitzewitzów wyżej wymienionych wsi ze strony Paula v. Gottberg był jego brat Peter i pułkownik Daniel Hepburn – zięć Petera v. Gottberg.

¹⁴ Tamże, s. 444.

¹⁵ J.T. Bagmihl, *Pommersches Wappenbuch*, 4 Bd., Stettin 1854, s. 150 n. Aleksander – brat szkockiego lorda hrabiego Bothwell, Jacoba Hepburn, który po zamordowaniu lorda Darnley' a poślubił królową Marię Stuart.

podziału terytorialnego synodu słupskiego były trwalsze i nie zawsze korespondowały z podziałami podatkowymi, sądowym i stanowymi. Jego granice nie uległy zmianie do drugiej dekady XIX wieku¹⁶.

Mimo że ten rejestr podatkowy nie jest wolny od błędów, ujmuje 115 wsi z ponad 160 wsi szlacheckich, czyli 71% ogółu. Wydaje się, że pominięte miejscowości to w przewadze małe osady i folwarki, ale nie tylko. Dostrzec też można, że matrykuła nie uwzględniała najwięcej miejscowości położonych wzdłuż granicy ze starostwami łęborskim, mirachowskim (Prusy Królewskie) i bytowskim oraz zasadniczo pomijała osady na południe od górnego biegu rzeki Słupi, czyli w rozległych parafiach Kołczygłowy (12 wsi przynależnych), Cetyń (12 wsi) i Wałdowo (8 wsi) wchodzących w skład synodu i landwójtostwa słupskiego, w tym wsie założone w ostatniej ćwierci XVI wieku, w ramach tzw. drugiej kolonizacji (m.in. Czarnica, Żabno, Osówka, Barkocin, Wiatrołom, Ponikła, Laski, Stara Jasionka)¹⁷. Należy wyraźnie podkreślić, że wszystkie miejscowości wchodzące w skład parafii Kołczygłowy i Wałdowo były wówczas własnością Puttkamerów. Podobnie przedstawiała się struktura własności ziemskiej w parafii Cetyń, w której jedynie dwie wsie – Gumieniec (własność rodu v. Bonin – niewyszczególniony w matrykule z 1628 r.) i połowa Suchorza (v. Massow) nie były w rękach posesjonatów rodu v. Puttkamer¹⁸. Nie jest naszą ambicją wykazanie wszystkich pominiętych osad, bo pewnej ich liczby nie uwzględniono w rejestrze we wszystkich parafiach synodu. Na przykład w parafii Mariackiej – Włynkowa, kościoła zamkowego – Kobylnicy, staromiejskiej Słupska (św. Piotra) – Płaszewka, w parafii Wrzeście – Wiklina i Kukowa, w parafii Gardny Wielkiej – wsi Czystej, Wysokiej, Lękwicy i Choćmirówka oraz wsi położonych po lewej stronie Słupi – Lędowa należącego do parafii Duninowo i Płaszewa z parafii Kwakowo. Najwięcej ich jednak nie uwzględniono wzdłuż wschodniej granicy landwójtostwa słupskiego, mianowicie w parafiach skórowskiej – cztery wsie (Bąkowo, Pogorzelice, Węgierskie, Żychlin), mikorowskiej – dziewięć (Bochówko, Glińnica, Kozin,

¹⁶ L.W. Brüggemann, *Ausführliche Beschreibung...*, t. II, Bd. 2, s. 883; E. Müller, *Die evangelischen Geistlichen Pommerns von der Reformation bis zur Gegenwart*, t. II: *Der Regierungsbezirk Köslin. Die reformierten Gemeinden Pommerns. Die Generalsuperintendenten*, Stettin 1912, s. 377–378, 479–481; K. Kallaur, *Szkolnictwo elementarne w powiecie słupskim w drugiej połowie XVIII wieku*, w: *XII Konferencja Kaszubsko-Pomorska pt. Szkolnictwo i oświata na Pomorzu (XVI–XX w.)*, red. Z. Romanow, Słupsk 2013, s. 40 i n.

¹⁷ E. Gohrbandt, *Siedlungsgeschichte bis zur Aufhebung der Erbuntertänigkeit*, w: *Der Kreis Rummelsburg*, Stettin 1938, s. 225 i n.

¹⁸ Zob. E. Gohrbandt, *Ortsgeschichte*, w: *Der Kreis Rummelsburg*, Stettin 1938, s. 114–194.

Lesiaki, Otnoga, Rokity, Rokitki, Święte, Wargowo), nożyńskiej – pięć (Głodo-wo, Jerzkowice, Podkomorzyce, Skotawsko, Zawiat). Chociaż nie można nawet w przybliżeniu określić struktury własności wymienionych miejscowości ostatnich trzech parafii, to z późniejszych przekazów źródłowych wynikać będzie, że na początku XVII wieku zamieszkiwała je z całą pewnością w przewadze drobna szlachta kaszubska – Gorke, Lietze (*Licowie*), Lojowie, Lostkowie (*Lostke, Lostin*), Malschitzky (*Malszyccy*), Paweltze (*Pawelcowie*), Pirchowie, Plumpenowie (*Plumpe*), Reckowowie, Stojentinowie, Schwetzkowowie, Tesmarowie. Szlachta ta i zamieszkałe przez nią miejscowości zostały na ogół pominięte w matrykule podatkowej z 1628 roku, ponieważ nie były ujęte w żadnej ewidencji szczecińskich władz książęcych, a w szczególności materiałach kancelarii lennej. Z późniejszych materiałów źródłowych wynikać będzie, że miejscowości te strukturą własności szlacheckiej były bliźniaczo podobne do wsi szlacheckich starostwa lęborskiego i części bytowskiego oraz polskiego (katolickiego) starostwa mirachowskiego Prus Królewskich bezpośrednio graniczącego, na odcinku 10–11 km, z landwójtostwem słujskim od 1466 roku.

Ogromne rozdrobnienie wsi szlacheckich wschodniej ściany landwójtostwa słujskiego cechowało nie tylko pominięte w spisie szlachty i jej posiadłości wsie, ale również wiele w niej w matrykule ujętych. Na przykład czterech szlacheckich posesjonatów posiadało miejscowości: Darzewo (Stojentin, Puttkamer) w parafii Stowięcino, Izbica (Stojentin), Głowczyce (Puttkamer), Wieszyno (Woyten), Karzycino (Mitzlaff), Runowo (Grumbkow, Lojow, Flesske) w parafii Skórkowo i Gogolewo (Zitzewitz, Oldenburg). Dębina, Osieki Słujskie, Lipno, Bobrowniki, Wykosowo, Podole Wielkie, Stowięcino, Potęgowo, Kozy, Oskowo, Nożyno, Budowo, Motarzyno, Krzynia, Barnowo i kilka dalszych było w rękach trzech właścicieli. Analiza źródłowa wskazuje, że rejestr podatkowy z 1628 roku nie jest wolny od defektów, ale nie są one tak poważne, aby deformowały rzeczywisty obraz w stopniu niepozwalającym na przybliżone uchwycenie stanu faktycznego, w tym stosunków etniczno-językowych.

Dla możliwie ostrego uchwycenia przed wojną trzydziestoletnią oraz zarysowania zmian, jakie zaszły w ciągu minionego stulecia (od reformacji) ujętych w źródle posesjonatów – jak wyżej – podzielono rody na pochodzenia obcego (napływowych) i rodowodu kaszubsko-pomorskiego¹⁹. Pierwszą grupę

¹⁹ Analizą nie objęto rodów v. Krockow – posiadającego wieś Niepogłędzie i v. Somnitz, do którego należały Bobrowniki i trzecia część Podola Wielkiego. Pochodzenie Krockowów i Somnitzów

reprezentowało 20 rodów szlacheckich, mianowicie: Below, Böhn, Collrep, Gottberg, Gutzmerow, Hepburn, Hoym, Lettow, Manteuffel, Massow, Miltitz, Nettelhorst, Oldenburg, Ramel, Schwave, Vormann, Wejher, Winterfeld, Wobeser i Zastrow oraz jeden nieszlachecki: Marten Flesske ze Słupska²⁰. Rody szlacheckie pochodzenia niemieckiego reprezentowało 47 posesjonatów, opodatkowanych od 44,5 wsi przeliczeniowych ujętych w spisie szlachty i jej posiadłości²¹. Oznacza to, że szlachta ta posiadała 39% łąnów podatkowych, ale nadal nie przewyższała liczbą rodów kaszubsko-pomorskich – Bandemer, Gorke, Grumbkow, Jantze, Kleist, Lietze, Lojow, Mitzlaff, Natzmer, Palbitzky, Pirch, Puttkamer, Reckow, Rexin, Ritze, Schwetzkow, Stojentin, Stucke, Woyten, Zitzewitz. 47 niemieckojęzycznych posesjonatów posiadało 44,5 wsi, czyli średnio na jednego przypadała jedna wieś, natomiast na 132 posesjonatów o rodowodzie kaszubsko-pomorskim przypadało 72 wsie, średnio na jednego 0,53 wsi. Własność ziemską statystycznego posesjonata (posługującego się językiem niemieckim) była około 47% większa niż szlachcica kaszubsko-pomorskiego. Szlachtę niemieckojęzyczną przed wojną trzydziestoletnią zaliczyć można do szlachty średniozamożnej i drobnej (częstkowej), to znaczy, gdy w jednej wsi istnieje parę lub kilka majątków szlacheckich, natomiast kaszubsko-pomorską do drobnej szlachty częstkowej i zagrodowej (gołoty).

Przed wojną trzydziestoletnią do szlachty kaszubsko-pomorskiej należało około 60% łąnów podatkowych landwójtostwa słupskiego, ale o niższej bonitacji ziemi i słabiej związanych z wymianą towarowo-pieniężną, a co jeszcze ważniejsze – bardziej rozdrobnionych. Jeśli nie liczyć patrycjuszowskich rodów Palbitzkich²² i Mitzlaffów, to podatkiem zostało obciążonych 18 rodów szlachty o słowiańskim rodowodzie, a mianowicie: Bandemer, Gorke (Chorke), Grumbkow, Janitz, Kleist, Lietze, Lojow, Natzmer, Pirch, Puttkamer, Reckow, Rexin, Ritze, Schwetzkow, Stojentin, Stucke, Woyten i Zitzewitz. Ich zróżnicowanie majątkowe było większe niż rodów szlachty napływowej. Przedstawiciele rodu Lojow

oraz ich własności ziemskiej w landwójtostwie słupskim trudno określić w interesującym nas okresie.

²⁰ Flesske opodatkowany był od 1 łąna w Runowie.

²¹ Przy obliczaniu liczby wsi jako zasadę przyjęto, że jeśli miejscowość należała do dwóch posesjonatów reprezentujących jeden lub dwa różne rody, to każdy z nich miał równą część, chyba że któryś z nich opodatkowany był jedynie z 1–2 łąnów lub kmieci.

²² Z. Szultka, *Palubiccy – burmistrzowie, rajcy i obywatele Słupska końca XVI i pierwszej połowy XVII wieku*, „Rocznik Słupski” 1979, s. 9 i n.

płacili podatek zaledwie od czwartej części wsi Runowa. Opodatkowany majątek ziemski aż siedmiu rodów, reprezentowanych przez 16 posesjonatów, wynosił zaledwie 6,25 wsi przeliczeniowych. Drobną szlachta częstkowa dominowała również wśród najliczniejszych rodów (Puttkamer, Stojentin), z pozoru tylko zasobniejszych. Wyjątkiem był Stefan v. Stojentin (1560–1641), który posiadał zwarty kompleks dóbr ziemskich liczący osiem wsi (Rumsko, Równo, Siodłonie, Wielka Wieś, Szczypkowice, Dochowo, Warblino, połowę Łojewa) opodatkowanych z ponad 104 łanów, co stawiało go wśród największych feudałów na wschód od Góry Chełmskiej, po Joachimie v. Podewils z Krągu (landwójtostwo sławieńskie)²³.

Podane wyżej wskaźniki i liczby nie wykluczają zróżnicowania majątkowego, a tym samym społecznego i najczęściej politycznego obu etnosów. Wśród rodów niemieckojęzycznych najliczniejsi i najzamożniejsi byli Wobeserowie, bo ośmiu jego reprezentantów posiadało osiem całych wsi (Objezierze, Żelkówko, Skarszów, Sierakowo Słupskie, Wiszno, Choćmirowo, Choćmirówko, Skórowo), połowę Żelek i Nieckowa oraz trzecią część Potęgowa. Ród ten był w tym czasie bardzo aktywny i należał do najbardziej zagorzałych zwolenników reformacji, którą wykorzystał dla pomnożenia swego majątku. Postawa ta znajdowała wyraz w wielkim rozproszeniu ich dóbr ziemskich, ale największa i zasadnicza ich część koncentrowała się na południe od Słupska, po obu stronach rzeki Słupi. Jeszcze tylko rody Belowów i Massowów mogły być zaliczane do średniej szlachty, bo ich dobra kształtowały się w granicach sześciu wsi położonych w landwójtostwie słupskim. Siedmiu przedstawicieli tego pierwszego posiadało sześć wsi leżących w nadmorskim pasie po lewej stronie ujścia Słupi: Duninowo, Modła, Lędowo (przejęte po wymarłym, w linii męskiej, w 1602 r. rodzie Krummel) i Runowo Sławieńskie. Po jej prawej stronie, do Belowów należała wieś Starnice i pół wsi Lubuczewa oraz pojedyncze łany w Choćmierówku i Motarzynie. Jeszcze bardziej rozproszone były dobra Massowów, posiadających Cecenowo, Mianowice, Zajączkowo, połowę Reblina, połowę Suchorza, trzecią część Budowa i czwartą Wieszyna. O ile wieś Mianowice poszerzała krąg niemieckich miejscowości na wschód od Słupska, o tyle bardzo duże, wybitnie kaszubskie Cecenowo z przyległym Poblóciem, należącym do aktywnego rodu v. Hoym i pobliską Dargoleżą v. Zastrow oraz Skórowem i po części Nieckowem v. Wobeser,

²³ M. v. Stojentin, *Beiträge zur Geschichte des uradeligen Geschlechts v. Stojentin pommerischen Ursprungs*, Bd. I, *Urkunden und urkundlichen Nachrichten*, Braunschweig 1895, s. 175, 226, 243; por. *Matrikeln und Verzeichnisse der pommerschen Ritterschaft...*, s. 281.

groziło ukształtowaniem niemieckojęzycznej enklawy ziemskiej po lewej stronie dorzecza rzeki Łeby, na wybitnie kaszubskim obszarze, co dla przyszłości kaszubszczyzny mogło mieć bardzo niekorzystne następstwa.

Dla ukazania pełnego obrazu struktury własności szlachty pochodzenia obcego dodać należy, że dziewięć rodów (Böhn, Colrepius, Gutzmerow, Lettow, Manteuffel, Miltitz, Nettelhorst, Oldenburg, Winterfeld) było w posiadaniu dóbr od 1/4 do jednej wsi; sześć rodów (Gottberg, Hebron, Hoym, Schwave, Vormann, Zastrow) od jednej do dwóch wsi, zaś własność Ramelów i Wejherów sięgała trzech wsi. Prawdopodobnie największymi feudałami wśród szlachty niemieckojęzycznej byli wówczas Jürgen v. Ramel, posiadający Wytowno, Machowinko, pół Zimowisk i Niestkowa i Jürgen v. Wobeser, będący w posiadaniu Objeziera, Skarszewa, połowy Nieckowa. Uwagę zwracają również posiadłości patrycjatu słupskiego, reprezentowanego przez rody: Collrep, Mitzlaff, Palbitzki, Schwave i Vormann oraz nienależąca jeszcze do szlachty rodzina Flesske²⁴, którzy posiadali łącznie siedem całych wsi, położonych głównie po prawej stronie dolnego biegu Słupi. Tylko niektórzy z nich byli właścicielami niewielkich nadziałów w dalszej odległości od miasta.

Można powiedzieć, że od reformacji do wojny trzydziestoletniej żywioł niemieckojęzyczny wydatnie poszerzył swój stan posiadania ziemskiego. O ile na początku XVI wieku bieg rzeki Słupi od Lulemina-Kruszyny-Dębnicy Kaszubskiej do ujścia do Bałtyku stanowił zasadniczo jego wschodnią granicę, poszerzoną na wysokości Słupska nieco na wschód o jeszcze rozproszone wsie, o tyle po 100 latach, całe dorzecze Słupi po obu stronach od Kruszyny – Dębnicy Kaszubskiej poczynając, znajdowało się we władaniu miasta Słupska, jego patrycjatu lub szlachty posługującej się językiem niemieckim. Na wysokości Słupska własność w rękach niemieckich dochodziła do Dębnicy Kaszubskiej, w niektórych miejscach przekraczała już bieg rzeki Łupawy. Chodzi tu o takie miejscowości jak: Choćmirowo i Choćmirówko należące od 1575 roku do v. Wobeser, Będziechowo (v. Zastrow) i wyżej wymienione (Cecenowo, Pobłocie, Dargoleza, Skórkowo, Nieckowo) oraz Grąbkowo, Żychlin, część Warcimina nabyte w lenno po 1529 roku od miejscowej kaszubskiej szlachty przez przedstawicieli rodziny v. Böhn zapewne z Płaszewa. Bardzo ważne było, że w rękach niemieckich w części dóbr znalazły się wsie o najżyźniejszych glebach, najsilniej związane z rynkiem

²⁴ Z. Szultka, *Z badań nad rodowodem i strukturą patrycjatu słupskiego w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, „Zapiski Historyczne” 1982, t. 47, z. 2, s. 33–50.

lokalnym oraz cały spławny odcinek rzeki Słupi, co stwarzało korzystne warunki dalszego wzrostu gospodarczego i ekspansji terytorialnej.

W literaturze zwrócono już uwagę na ogromne straty demograficzne i bardzo trudną sytuację gospodarczą całego społeczeństwa pomorskiego po wojnie trzydziestoletniej spowodowane bardziej skutkami prowadzonych działań wojennych niż samymi działaniami, których rezultatem był gwałtowny spadek produkcji środków konsumpcyjnych, powodujących głód, co rodziło choroby zakaźne, dziesiątkujące ludność. System finansowy i kredytowy uległ załamaniu już po paru miesiącach okupacji Księstwa Pomorskiego, zaś nałożone na kraj kontrybucje prowadziły do gwałtownego zadłużenia wszystkich warstw i grup społecznych, w tym szlachty, pożyczającej pieniądze od kogo się dało, nawet od swoich poddanych. Niekiedy jej zadłużenie sięgało wartości posiadanych wsi i folwarków, których cena była coraz niższa. Sytuację pogłębiała rozbieżność cen między artykułami gospodarki rzemieślniczej i rolnej. W konsekwencji, większość szlachty nie była w stanie spłacać nawet odsetek od długów. Zjawiskiem niemal powszechnym stało się oddawanie przez szlachtę całych lub części wsi, folwarków, a jeszcze częściej gospodarstw chłopskich i zagrodniczych pod zastaw wierzycielom i kredytodawcom, najczęściej na kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt lat. W takich przypadkach szlachta musiała się zadowolić zachowaniem formalnego tytułu jej własności lub prawa pierwokupu w określonym czasie, gdyż faktycznie ziemię eksploatowali i dochody czerpali kredytodawcy. W ruinę popadła nie tylko szlachta biedna, ale również średnia i bogata, choć w różnym stopniu.

Zadłużenie szlachty po wojnie trzydziestoletniej wraz z konsekwencjami spowodowanymi bankrutstwem Loitzów było bardzo aktualnym problemem gospodarczym, społecznym i politycznym, który nie schodził z obrad sejmików i sejmów. Był też przedmiotem działań władz brandenburskich, ogłaszających memoranda na spłaty długów, ale satysfakcjonującego szlachtę rozwiązania nie przyniosły, bo przynieść nie mogły. Na dobrą sprawę dopiero po wojnie północnej (1655–1660) przystąpiono na Pomorzu brandenburskim do formalno-prawnych regulacji zadłużenia i stosunków własnościowych, co wiązało się ze zmianami w strukturze własności szlachty na większą skalę²⁵.

²⁵ Z. Szultka, *Zmiany w strukturze własności ziemskiej szlachty pruskiej części Pomorza Zachodniego w XVIII i w początkach XIX wieku*, w: *Szlachta i ziemiaństwo polskie i niemieckie w Prusach i Niemczech w XVIII–XX w. Materiały z sesji naukowej 22–24 X 1993 r. w Szczecinie*, red. W. Stępiński, Szczecin 1996, s. 13 i n.; Z. Szultka, *Wieś zachodniopomorska w dobie kryzysu i stagnacji*, w: *Historia Pomorza*, red. G. Labuda, t. II: *Do roku 1815*, cz. 3: *Pomorze Zachodnie*

Sprawom tym poświęcono tak wiele miejsca, ponieważ podstawą poniższej analizy zmian w strukturze własności ziemskiej szlachty landwójtostwa i synodu słupskiego w czasie wojny trzydziestoletniej są rejestry podatkowe z 1655 i 1666 roku, wydane przez W. v. Schulmanna, które spotkały się z bardzo krytyczną oceną Bogdana Wachowiaka²⁶.

Immanentną cechą źródeł finansowych jako podstawy do badań historycznych jest w konsekwencji mała wiarygodność. W przypadku naszego źródła na te niedostatki nałożyły się poważne braki metodyczne i edytorskie.

Wykazy właścicieli ziemskich i przynależne do nich wsie, jakie przygotował do druku W. v. Schulmann, zaczerpnięte zostały z rejestrów podatkowych z 1655 i 1666 roku. Sporządzone były na zarządzenie elektora Fryderyka Wilhelma przez poszczególnych właścicieli dóbr ziemskich. Miejscowości, z których wynotowano nazwiska właścicieli ziemskich, uszeregowane zostały według kościelnego podziału na synody, a w ich obrębie – według parafii. Po nazwie wsi, odnotowano imiona i nazwiska właścicieli wsi oraz niekiedy poszczególnych mieszkańców. Nazwy wsi W. v. Schulmann podał w formie obowiązującej sprzed 1945 roku, co doprowadziło do wielu pomyłek. Mylnie bowiem sytuował położenie niektórych wsi z taką samą nazwą, a tym samym mylnie określał ich właścicieli. Pominięte zostały posiadłości mające kilku właścicieli. Na ogół nie mamy wiadomości o wsiach, na których najdłużej przetrwała ludność rodzima Pomorza Zachodniego.

Opublikowane materiały nie mają większej wartości dla badaczy problematyki gospodarczo-społecznej wsi w okresie po wojnie trzydziestoletniej, natomiast dostarczają, mimo licznych krytycznych uwag, poważnego materiału dotyczącego nazwisk właścicieli ziemskich z terenu wsi landwójtostwa słupskiego. Aczkolwiek niepełny, jest istotny do badań nad dziejami własności ziemskiej landwójtostwa oraz słupskiej, sławieńskiej i darłowskiej administracji kościelnej.

Materiały te bardzo utrudniają, a w odniesieniu do niektórych parafii, wręcz uniemożliwiają ilościowe ujęcie zachodzących zmian. Pozwalają jednak na uchwycenie zachodzących trendów, co dla naszych rozważań ma duże znaczenie.

w latach 1648–1815, oprac. Z. Szultka, H. Lesiński, współudz. D. Łukasiewicz, A. Wielopolski, Poznań 2003, s. 108–111.

²⁶ B. Wachowiak, *Konfrontacja zachodnioniemieckiej publikacji wykazów ludności wiejskiej Pomorza Zachodniego z połowy XVII w. z podstawą źródłową*, „Zapiski Historyczne” 1969, t. 34, z. 1, s. 127–134; rec. B. Wachowiak, *Einwohnerverzeichnisse von Hinterpommern nach den Steuererhebungen von 1655 und 1666*, red. W. v. Schulmann, Köln–Graz 1966, „Studia Źródłoznawcze” 1969, t. XIV, s. 217–219.

Pamiętać należy, że rejestry pochodzą z pierwszych lat po wojnie, kiedy zmiany własności lenne i długów pod względem prawnym nie były jeszcze ostatecznie uregulowane.

Mimo zgłoszonych uwag materiały te zasługują na uwagę, gdyż w rejestrach odnotowano 173 miejscowości landwójtostwa słupskiego należące do szlachty i mieszczanina Liebermanna, z czego 81 wsi miało jednego posesjonata, co stanowiło 46,8% wszystkich wsi szlacheckich wyszczególnionych, 44 (25,4%) – dwóch, 26 wsi (15%) należało do trzech właścicieli, 14 wsi (8,1%) do czterech, 7 (4,1%) do pięciu, zaś wieś Motarzyno (0,6%) była w rękach siedmiu posesjonatów. Więcej niż połowa wsi należała od dwóch do siedmiu właścicieli, ale prawie wszystkie wsie najbardziej rozdrobnione położone były po prawej stronie Słupi. Wyjątek stanowiły wsie Łosino i Kobylnica (własność Puttkamerów) a Płaszewo (własność von Böhn) leżące po lewej stronie rzeki Słupi. Najbardziej było rozdrobnione Motarzyno, gdyż miało aż siedmiu właścicieli reprezentujących trzy rodziny (Zitzewitz, Puttkamer, Stanisław Zicowski). Wsie z pięcioma posesjonatami to: Jawory (Pirch), Kobylnica (Puttkamer, Flesske), Płaszewo (Böhn), Gogolewo (Puttkamer, Zitzewitz), Gogolewko (Zitzewitz, Prebentow), Jerzkowice (Puttkamer, Zitzewitz), Darzewo (Stojentin), Pogorzelice (Stojentin), Warblewo (Nettelhorst, Palbitzky, Natzmer, Vormann), Głodowo (parafia Wałdowo) – należąca do Puttkamerów oraz 14 wsi z czterema posesjonatami, z czego aż sześć osad wiejskich należało do Puttkamerów, dwie – do Mitzlaffów, jedna do Pirchów i jedna do Zitzewitzów. Pozostałe też były przeważnie własnością szlachty kaszubsko-pomorskiej.

Już przed wojną trzydziestoletnią najbardziej rozdrobnione były dobra Puttkamerów, do których po wojnie dołączyli Zitzewitzowie. Najwięcej wsi o czterech i więcej posesjonatach występowało w parafiach: Budowo, Słupsk (św. Piotra), Nożyno, Łupawa i Stowięcino, a więc wzdłuż wschodniej granicy landwójtostwa słupskiego, graniczącego ze starostwami łęborskim, mirachowskim i bytowskim. Znajduje więc potwierdzenie już wcześniej postawiona teza, że struktura dóbr szlacheckich wschodniej części landwójtostwa słupskiego była prawie taka sama jak starostwa łęborskiego i bardzo podobna do bytowskiego. Wynika z tego, że wojna trzydziestoletnia najsilniej doświadczyła szlachtę kaszubsko-pomorską wschodniej części ziemi słupskiej, najmocniej szlachtę najbiedniejszą, której małe zagony przejmowali pod zastaw nieco bogatsi krewni, najczęściej z tego samego rodu, głównie z powodu zadłużenia. Było to w dużej

części skutkiem obowiązującego prawa lennego, dlatego do 1655 roku rzadsze były licytacje czy kontrakty kupna-sprzedaży, zwłaszcza całych wsi.

Drugą, obok pogłębianego rozdrobnienia, charakterystyczną cechą własności szlacheckiej landwójtostwa słupskiego drugiej ćwierci XVII stulecia było poszerzenie stanu posiadania przez szlachtę pochodzenia obcego. Spośród 173 wsi ujętych w źródle, w jej posiadaniu znajdowało się ponad 60 wsi, czyli 35% ogółu, z czego 38 (63%) miało jednego właściciela. Dobra szlachty niemieckojęzycznej były więc mniej rozdrobnione niż autochtonicznej. Charakterystyczne, że w tym czasie uległa rozdrobnieniu własność ziemską patrycjatu słupskiego, w którym nastąpiły bardzo głębokie przeobrażenia²⁷.

W czasie wojny trzydziestoletniej wzmocniły swoją pozycję ekonomiczną przede wszystkim rody napływowe, które związały się z ziemią słupską już od dawien dawna. Chodzi przede wszystkim o Wobeserów, posiadających w 1655 roku 10 wsi w całości i trzy w części: Sierakowo Słupskie, Kwakowo, Żelki, Żelkówko, Objezierze, Miszewo, Skarszów położone głównie na południe od Słupska i Choćmirowo, Choćmirówko, Drzeżewo, Wiszno w środkowej części na wschód od Słupska oraz Skórkowo i Nieckowo leżące przy wschodniej granicy z Rzeczpospolitą. Po lewej stronie dolnego biegu Słupi dobra ziemskie Belowów wzrosły do siedmiu wsi, zaś niżej od nich v. Böhn do sześciu wsi. Powiększyli swoje dobra również Wejherowie i Massowowie, ale największa wieś tych ostatnich – Cecenowo – jeszcze w 1655 roku znajdowała się w rękach kredytodawców. Swoje dobra podwoił także ród Hepburn (Hebron), bo w 1655 roku posiadał Bęcino, Damno, Karżniczkę, Zagórzycę i pół Klęcina. Ogólnie można powiedzieć, że w czasie wojny trzydziestoletniej korzystne warunki powiększania majątku ziemskiego na znacznie większą skalę wykorzystały rody i rodziny pochodzenia niemieckiego niż kaszubsko-pomorskiego dzięki zdobyciu kapitałów w służbie wojskowej (Hepburn) lub sprawowaniu władzy (Below, Wobeser).

Najliczniejszym rodem wśród szlachty kaszubsko-pomorskiej byli Puttkamerowie, posiadający 24,7 wsi przeliczeniowych, ale 17 jego reprezentantów miało zaledwie po pół wsi, pięciu – trzecią część, zaś dwóch – czwartą część. Ich dobra były rozproszone po całym landwójtostwie słupskim, ale w miarę zwarty kompleks stanowiła jego południowo-wschodnia część (parafie: Wałdowo, Cetyń, Kołczygłowy, Nożyno). Połowę mniejsze były dobra Zitzewitzów (9,8 wsi przeliczeniowych przypadało na 16 posesjonatów) i Stojentinów (9,3 wsi – 17).

²⁷ Z. Szultka, *Z badań nad rodowodem i strukturą patrycjatu słupskiego...*, s. 42 i n., tab. 1,2.

Ich posiadłości usytuowane były wzdłuż wschodniej granicy landwójtostwa, na północy ostatnich, niżej drugich. Należy nadmienić, iż 23 wsie będące w rękach Stojentynów charakteryzowały się wyjątkowo dużym rozdrobnieniem i wysokim zadłużeniem, w tym pokaźne dobra ziemskie Georga v. Stojentina z Rumska, przejęte po ojcu Stefanie. W parafii Gardna Wielka najliczniejsi byli Bandemero- wie, natomiast w parafii Nożyno – Pirchowie, Puttkamerowe.

W landwójtostwie słupskim przez niemal dwa stulecia dokonały się istotne przemiany w strukturze własności dóbr ziemskich rodzimej kaszubsko-pomorskiej szlachty, która niewątpliwie traciła uposażenie w ziemi na rzecz szlachty niemieckojęzycznej, ale od dawien dawna tu mieszkającej. Na badanym obszarze występował w XVI i w pierwszej połowie XVII wieku natomiast bardzo słaby napływ szlachty obcej, która osiedliła się tutaj na stałe. Wymienić należy jedynie rodziny: Nettelhorst, przybyłą z Kurlandii, Hepburn ze Szkocji i v. Hoym z Halberstadt. Jednocześnie do połowy XVII wieku z mapy własności ziemskiej landwójtostwa zniknęły rody kaszubskie i niemieckie. Chodzi o Tessenów, Czarnowów, Labuhnów, Lojowów Plumpenów, Verseminów oraz o rody v. Krummel, v. Schwave i inne. Zmiany własnościowe wśród rozdrobnionej szlachty słupskiej odbywały się głównie w ramach miejscowych rodów. Wyraźniejsze procesy przemian społecznych i własnościowych szlachty słupskiej nastąpiły natomiast w brandenbursko-pruskim systemie państwowym.

Bibliografia

Źródła publikowane

- Brüggemann L.W., *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preußischen Herzogthums Vor- und Hinter-Pommern*, T. II, Bd. 2, Stettin 1784.
- Einwohnerverzeichnisse von Hinterpommern nach dem Steuererhebungen von 1655 und 1666*, red. W. v. Schulmann. *Quellen zur pommerschen Geschichte*, H. 7, Köln–Graz 1966.
- Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, red. R. Klempin, G. Kratz, Berlin 1863.
- Stojentin M. v., *Beiträge zur Geschichte des uradeligen Geschlechts v. Stojentin pommerschen Ursprungs*, I Bd. *Urkunden und urkundlichen Nachrichten*, Braunschweig 1895.

Literatura

- Bagmihl J.T., *Pommersches Wappenbuch*, 1–5 Bd., Stettin 1843–1855.
- Boras Z., *Pomorze Zachodnie w tysiącleciu*, red P. Bartnik, K. Kozłowski, Szczecin 2009.

- Boras Z., *Związki Śląska i Pomorza Zachodniego z Polską w XVI wieku*, Poznań 1981.
- Der Kreis Rummelsburg*, Stettin 1938.
- Historia Pomorza*, red. G. Labuda, t. II: *Do roku 1815*, cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Z. Szultka, H. Lesiński, współudz. D. Łukaszewicz, A. Wielopolski, Poznań 2003.
- Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981.
- Kallaur K., *Szkolnictwo elementarne w powiecie słupskim w drugiej połowie XVIII wieku*, w: *XII Konferencja Kaszubsko-Pomorska pt. Szkolnictwo i oświata na Pomorzu (XVI–XX w.)*, red. Z. Romanow, Słupsk 2013.
- Ledebur L. v., *Adelslexicon der preussischen Monarchie*, 1–3 Bd., Berlin 1856.
- Morre F., *Die Swenzonen in Ostpommern. Aufstieg und Herrschaft 1269–1357*, „Baltische Studien” 1939, Bd. 41.
- Müller E., *Die evangelischen Geistlichen Pommerns von der Reformation bis zur Gegenwart*, II. Teil: *Der Regierungsbezirk Köslin. Die reformierten Gemeiden Pommerns. Die Generalsuperintendenten*, Stettin 1912.
- Papritz J., *Das Handelshaus der Loitz zu Stettin, Danzig und Lüneburg*, „Baltische Studien” 1959, Bd. 44.
- Popielas-Szultka B., *Początki i lokacje miast na Pomorzu Sławieńsko-Słupskim do połowy XIV wieku*, Słupsk 1990.
- Puttkamer E. v., *Geschichte des Geschlechts v. Puttkamer*, Neustadt a. d. Aisch 1984.
- Spors J., *Rola polityczna Święców w końcu XIII i początku XIV wieku*, „Roczniki Historyczne” 1980, t. 46.
- Szultka Z., *Pałubiccy – burmistrzowie, rajcy i obywatele Słupska końca XVI i pierwszej połowy XVII wieku*, „Rocznik Słupski” 1979.
- Szultka Z., *Reformy podziału administracyjnego brandenbursko-pruskiej części Pomorza Zachodniego w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, cz. II, „Zapiski Historyczne” 2000, t. 65, z. 2.
- Szultka Z., *Świątynia na Rowokole i jej funkcje*, Słupsk 2014.
- Szultka Z., *Z badań nad rodowodem i strukturą patrycjatu słupskiego w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, „Zapiski Historyczne” 1982, t. 47, z. 2.
- Szultka Z., *Zmiany w strukturze własności ziemskiej szlachty pruskiej części Pomorza Zachodniego w XVIII i w początkach XIX wieku*, w: *Szlachta i ziemiaństwo polskie i niemieckie w Prusach i Niemczech w XVIII–XX w. Materiały z sesji naukowej 22–24 X 1993 r. w Szczecinie*, red. W. Stępiński, Szczecin 1996.
- Wachowiak B., *Konfrontacja zachodnioniemieckiej publikacji wykazów ludności wiejskiej Pomorza Zachodniego z połowy XVII w. z podstawą źródłową*, „Zapiski Historyczne” 1969, t. 34, z. 1.
- Zitzewitz W. v., *Geschichte der ersten und zweiten Linie des Geschlechts von Zitzewitz (1313–1926)*, Stettin 1927.

ABSTRAKT

W artykule skupiono się na przedstawieniu próby zarysowania głównych kierunków zmian w strukturze własności dóbr ziemskich szlachty landwójtostwa słupeckiego od początków XVI wieku do czasów przejścia części Księstwa Pomorskiego przez Brandenburgię w latach 1648/1653. Przedmiotem zainteresowania są ponadto dzieje społeczno-ekonomiczne i etniczno-językowe oraz prawne rodzimej szlachty, charakterystyka potrzebna do przedstawienia warunków, w jakich ona żyła i egzystowała.

Landwójtostwo słupeckie, będące pozostałością średniowiecznego podziału terytorialnego, było jednostką administracyjno-gospodarczo-podatkową, w której najważniejszą rolę odgrywała własność szlachecka. Z analizy źródeł z 1523 roku wynika, że na obszarze omawianego landwójtostwa występowały 32 rody rycerskie, które zobowiązane były do wystawiania służby konnej. Rycerstwo słupeckie obciążone było sumą 122 koni lennych, z czego 90 (74%) wszystkich, co należy wyraźnie podkreślić, musiało wystawiać 18 rodów wywodzących się z rodzimego kaszubskiego rycerstwa. Trzy rody o rodowodzie słowiańskim, Puttkamerowie, Stojentiniowie, Zitzewicowie, posiadające od dawien dawna supremację w landwójtostwie słupeckim, wynikającą z wielkości ich posiadłości ziemskich, zobowiązane były wystawić 56 koni lennych (46% ogółu).

Napływowe niemieckie rody rycerskie (Below, Gutzmerow, Krummel, Lettow, Ramel, Wejher, Winterfeld, Wobeser) i patrycjuszowskie miasta Słupecka (Schwabe, Vormann) mające nadzieje dóbr lennych w landwójtostwie słupeckim, w owym czasie wystawiały jedynie 32 konie, czyli 26% wszystkich.

Analiza wykazu powinności wojskowych rycerstwa słupeckiego z 1523 roku wskazuje, iż rzeka Słupia, ściślej jej środkowy i dolny bieg, stanowiła wyraźną granicę osadniczo-majątkową etnosów pochodzenia napływowego (niemieckiego) i rodzimego (kaszubsko-pomorskiego).

Od reformacji do wojny trzydziestoletniej (1627–1648) kaszubszczyzna uległa na badanym obszarze osłabieniu, między innymi w skutek wymarcia niektórych rodów kaszubskich (np. Tessenów) i napływu nowych – obcych (Hepburn, Hoym, Nettelhorst). Żywioł niemieckojęzyczny poszerzył swój stan posiadania ziemskiego. W przeciągu stu lat całe średnie i dolne dorzecze Słupi znalazło się we władaniu miasta Słupecka, jego patrycjatu i szlachty języka niemieckiego. W niektórych miejscach przekraczał już bieg rzeki Łupawy.

W świetle matrykuły łąkowej z 1628 roku, powstałej w związku z okupacją Księstwa Pomorskiego przez wojska cesarskie, na omawianym obszarze należało do szlachty pomorsko-kaszubskiej (bardzo rozdrobnionej) 60 % łąk podatkowych, ale o niższej bonitacji ziemi. Drobną szlachtą dominowała również wśród najliczniejszych rodów o rodowodzie słowiańskim (Puttkamer, Stojentin, Zitzewitz), z pozoru tylko zasobniejszych. Rody szlacheckie pochodzenia niemieckiego posiadały wówczas około 40%

łańców podatkowych, ale nadal nie przewyższali liczbą rodów kaszubsko-pomorskich. Natomiast własność ziemską statystycznego posesjonata języka niemieckiego była większa niż szlachcica kaszubsko-pomorskiego. Wśród rodów niemieckojęzycznych najliczniejsi i najzamożniejsi byli Wobeserowie, Belowowie i Massowowie.

Kolejną analizę zmian w strukturze własności ziemskiej szlachty landwójtostwa i synodu słupskiego przeprowadzono na podstawie rejestrów podatkowych z roku 1655 i 1666. Rejestry sporządzone były na zarządzenie elektora Fryderyka Wilhelma przez poszczególnych właścicieli dóbr ziemskich. Charakterystyczną cechą własności szlacheckiej landwójtostwa słupskiego z połowy XVII w., obok pogłębianego rozdrobnienia zwłaszcza wzdłuż wschodniej jego granicy, było poszerzenie stanu posiadania i wzmocnienie pozycji ekonomicznej przez szlachtę pochodzenia obcego.

W landwójtostwie słupskim na przestrzeni XVI i XVII w. dokonały się istotne przemiany w strukturze własności dóbr ziemskich rodzimej kaszubsko-pomorskiej szlachty, która utraciła wymierne uposażenie w ziemi na rzecz szlachty niemieckojęzycznej, ale tej od pokoleń tutaj mieszkającej. Zmiany własnościowe wśród rozdrobnionej szlachty słupskiej następowały głównie w ramach miejscowych rodów. Na tym obszarze występował w XVI i w pierwszej połowie XVII w. mimo wszystko słaby napływ szlachty obcej, szukającej tutaj stałego miejsca osiedlenia się.

**THE STRUCTURE OF LAND OWNERSHIP AMONG THE NOBILITY
OF THE SŁUPSK LANDVOGTEI IN THE 14TH CENTURY AND IN THE FIRST
HALF OF THE 15TH CENTURY**

ABSTRACT

The article focuses on illustrating the attempt at outlining the main direction of the changes in the structure of land ownership among the nobility of the Słupsk landvogtei from the early 16th century to the period during which a part of Pomeranian Duchy was taken over by Brandenburg in 1648/1653. Another area of interest is the socio-economic, ethno-linguistic and legal history of the native nobility, a profile of whom was necessary in order to portray the conditions in which they lived and existed.

The Słupsk landvogtei, a remnant of the territorial division from the Middle Ages, was an administrative, economic and taxing unit in which the most significant role was played by the property of the nobility. As indicated by the analysis of the sources from 1523, there were 32 knighthood families obliged to field cavalry in the area of the discussed landvogtei. The knighthood of Słupsk had to provide 122 horses out of which 90 (74%) had to be fielded by 18 families who originated from native Kashubian knighthood. Three families of Slavic origins, the Putkamer, Stojentin, Zitzewiz, who have been

dominating in the landvogtei due to the size of their land properties, were obliged to field 56 horses (46%).

The extraneous German knighthood families (Below, Gutzmerow, Kummel, Lettow, Ramel, Wejher, Winterfeld, Wobeser) and patrician towns of Słupsk (Schave, Vormann), who had manors in the Słupsk landvogtei, fielded only 32 horses, which constituted for 26% of the entire force.

The analysis of the military duties register of the Słupsk knighthood from 1523 indicates that the river Słupia, namely its middle and lower course, constituted for a distinct border for settlement and property between the extraneous (German) ethnos and the native one (Kashubian-Pomeranian).

From the Reformation to the Thirty Years' War (1627–1648), the Kashubian language has decline in the researched area, in part due to the extinction of several Kashubian families (e.g. the Tessens) and the influx of new – foreign ones (Hepburn, Hoym, Nettelhorst). The German-speaking populace has expanded its land property. Over the course of a hundred years, the entire middle and lower basin of Słupia became controlled by the town of Słupsk, its patriciate, and the German-speaking nobility. In some areas, it extended beyond the course of the river Łupawa.

In the light of the lan register from 1628, created in relation to the occupation of the Duchy of Pomerania by the Imperial forces, the Pomeranian-Kashubian nobility (who were very fragmented at that time) owned 60% of the tax lans, but of a lower soil bonitation. The lesser nobility dominated among the most numerous families of Slavic origins (Putkamer, Stojentin, Zitzewitz), but only seemingly wealthy. The noble families of German origins owned ca. 40% of the tax lans, but they were still not as numerous as the Kashubian-Pomeranian families. The land property of an average German speaker, on the other hand, was greater than that of a Kashubian-Pomeranian noble. Among the German-speaking families, the most numerous and the wealthiest were the Wobesers, Belows and Massows.

Another analysis of the changes in the structure of land ownership among the nobility of the landvogtei and synod of Słupsk was conducted based on the tax registers from 1655 and 1666. The registers were drawn up by request of the Elector Frederick William by individual land owners. The distinctive feature of the land ownership among the nobility in the Słupsk landvogtei in the middle of the 17th century, aside from the significant fragmentation, especially along its eastern border, was the increase in the property ownership and the improved economic standing of the foreign nobility.